

**TAHKİYELİ ESERLERDE “MODEL ŞAHIS” MESELESİ ve
ÖMER SEYFETTİN’İN HİKÂYELERİNDEKİ MODEL
ŞAHISLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME**

*Abdullah ŞENGÜL**

ÖZET

Ömer Seyfettin’in hikâyelerindeki şahıs kadrosu içinde, yaşayıp, davranış, ideal ve uygulamalarıyla öncelikle kendi devrine ve daha sonraki döneme model teşkil edebilme özelliği gösteren kahramanlar vardır. Birçok yönüyle tip veya karakter diyebileceğimiz bu insanlar, bazı yönleriyle de böyle bir tasnifin dışında farklı özellikler arz edebilmektedir.

Özellikle dış dünyanın kıymetlerine ait endişeler taşıyan yazarlar, edebî eserlerinde bu endişelerini gidermeye yönelik çareler ararlar. Model şahıs, bu endişeleri gidermeye yönelik olarak düşünülmüş, eser kahramanlarına verilen isimdir. Ömer Seyfettin’in hikâyelerindeki model şahıslar, samimi Müslüman ve şuurlu Türklerdir. Bununla birlikte, kayıtsız-şartsız devletlerine bağlı, serdengeçti, akıllı, vefalı, onurlu, haysiyetli ve tarih şuuruna sahip insanlardır.

Anahtar kelimeler: Ömer Seyfettin, hikâye, model şahıs

ABSTRACT

In the individuals of Ömer Seyfettin’s stories, there are heros who can form a model to their period and later period with their life style, behavior, ideal and practice. These individuals to whom we can say type or character in many ways may show different properties out of so kind classification with some aspects, too.

Especially, the authors who have got some anxieties that belongs to values of outside world look for remedies which will remove their anxieties in their literary works. “Model individual”, who is thought to remove that kind of anxieties, is the name that given to hero of the work. The model individuals in Ömer Seyfettin’s stories are sincere Muslims and conscious Turks. However, they are unconditionally faithful to their government, intelligent, loyal, proud people and have got honour and consciousness of history.

Key words: Ömer Seyfettin, story, model individual

* Yard. Doç. Dr. AKU Fen Edebiyat Fakültesi T.D.E. Bölümü, asengul@aku.edu.tr

I. Giriş

1884–1920 yılları arasında yaşadığı otuz altı yıllık dünya macerasında birçok esere imza atan Ömer Seyfettin'den geriye kalanlar içerisinde, en çok tanınan ve okunan şüphesiz onun hikâyeleridir. *At* isimli hikâyesini 1908'de *Tenkid* mecmuasında yayınlanmasıyla başlayan bu kalem faaliyeti, son nefesini verdiği 1920'ye kadar aralıksız yirmi yıl sürmüştür. Bu yıllar ihtilal ve savaş yıllarıdır.

Aslında XIII. asırdan itibaren Anadolu ve Osmanlı sahasında vücut bulmuş ve Klâsik edebiyatımız içinde değerlendirilebilecek özellikler arz eden manzum, mensur veya manzum-mensur tarzda yazılmış din, tasavvuf, ahlâk, aşk gibi belli konular içeren hikâyeleri kültürümüz zaten tanıyordu.¹ Bununla birlikte, genellikle ikili aşk ilişkilerini veya kahramanlık temasını işleyen halk hikâyeciliğimizin daha eski tarihlere kadar uzandığını biliyoruz.²

Modern hikâyeciliğimiz, diğer birçok edebî tür gibi, Tanzimat döneminde başlamıştır. Bu yazının amacı, tahkiyeli eserlerdeki model şahıs meselesi ile, Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki model şahıslara ait tespitlerimizi sunmaktır.

II. Tahkiyeli eserlerde şahıs kadroları

Anlatma esasına bağlı edebî eserlerin amacı, bir olayı nakletmektir. Bu yüzden tahkiyelerde esas unsur olaydır. Anlatıcı bir olayı sağlıklı bir şekilde aktarabilmek için başka unsurlara da ihtiyaç duyar. Bunlardan biri, şahıs kadrosudur. Tahkiyeli eserlerde şahıs kadroları, yüklendikleri fonksiyonlara göre, yazarın sözünü emanet ettiği şahıslar, olayların ortaya çıkmasında rol alan şahıslar, dekoratif unsur durumundaki şahıslar gibi değişik şekillerde tasnif edilebilir.³ Bizim burada tespit etmeye çalışacağımız husus, bu şahıs kadrosu içinde, yaşayış, davranış, ideal ve uygulamalarıyla öncelikle kendi devrine ve daha sonraki döneme model teşkil edebilme özelliği gösteren kahramanlardır.

Tahkiyeli eserlerde şahıslar tahlil edilirken, sergiledikleri özelliklerine göre tip, şahsiyet veya karakter oldukları söylenir. Bir de özellikle edebiyatı hayatın emrine vermiş, milleti adına endişeler taşıyan, tarih şuurunu ön plâna çıkaran, geleceğin kurulması yönünde çabaları olan bir çok yazarın, bazı şahısları farklı bir dikkatle anlattıklarını görüyoruz. Birçok yönüyle tip veya karakter diyebileceğimiz bu insanlar, bazı yönleriyle de böyle bir tasnifin dışında farklı özellikler arz edebilmektedirler. Ömer Seyfettin'in

¹ Hasibe Mazıoğlu, "Divan Edebiyatında Hikâye", Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 19-34; Ağâh Sırrı Levend, "Divan Edebiyatında Hikâyeler", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Ankara 1967, s. 71-117

² Bkz. Pertev Naili Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Ankara 1946.

³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz., Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara 1991, s.148-158.

hikâyelerinde model şahıslara geçmeden önce, “model şahıs” kavramını tip, karakter ve şahsiyetle karşılaştıralım.

III. Tip, karakter, şahsiyet ve model şahıs

Tahkiyeye dayanan edebî eserlerde, şahıs kadrosunun bel kemiğini teşkil eden merkezî şahsın çoğu zaman bir karakter veya tip özelliği göstermesi, her şeyden önce o şahsın dış dünyadaki insanlarla olan benzerliği ile ilgilidir. Türk tahkiyesinde Arayışlar Döneminden itibaren haricî âlemdeki gelişmelere paralel olarak kahramanların oluşturulduğunu görüyoruz. Aslında medeniyet değiştiren her kültürde, yeni medeniyeti temsil edecek kahramanlar, bir şekilde sanat eserlerine yansımıştır. Batıda Rönesans ve Reform hareketlerinin öncelikle *sanat-toplum* açısından değerlendirilmesi gerekir. Bugün modern dünyanın metropollerini süsleyen sanat eserlerinin ne kadarı insanların beğenisine sunulurken, toplumsal fayda amaçlanmıştır? Yirminci asra damgasını vuran ulus-devletlerin, başta kurucuları olmak üzere, yetiştirdikleri kahramanların en görkemli şekilde sanat eserleri vasıtasıyla sergilenmesi, biraz da o devletin temel felsefesi ve geleceği ile ilgili değil midir?

Karl Marx, “*Sanatın Kökü ve Gelişmesi*”ni incelerken, sanatın aynı zamanda toplumsal varoluş bilinçliliğini de belirlediğini söyler.⁴ Bu bilinç, kimlikle ilgili olabileceği gibi, evrensel değerlerle ilgili de olabilir. Engels, “*Sanatta Gerçekçilik*” isimli yazısında, Devrimden önce ve sonra, devrimci partinin önderliğini yapan kişilerin hiçbir zaman yaşayan nitelikleriyle gösterilmediğini belirtir.⁵ Çünkü bu tip anlatımlarda, kahramanlar kendi sosyal statülerini temsil etmek durumundadırlar. Bugünkü Modern Avrupa’nın doğusunda Rönesans Sanatkârlarının rolü inkâr edilemez. Fransa ve Almanya’da modern edebiyatın doğuşu, İngiltere ve İspanya’da edebiyatın klâsik dönemini yaşaması, Kilisenin insanların zihinleri üzerindeki baskısının kalkması, kısacası eski dünyanın sınırlarının aşılması, öncelikle bu dönem sanatkârlarının eserleri vasıtasıyla hazırladıkları yeni dünyada gerçekleşti. Cemil Meriç, Max Nordau’nun “*Parisli kadını Fransız romancısı yaratmıştır*” sözünü naklederek, bu muhayyel kahramanların dış dünyadaki etkilerine dikkat çekmek ister.⁶

Bu yüzden Balzac’ın Fransız romanında ortaya koyduğu insana ait değerler evrensel niteliktedir: “*Balzac, görünüşte Fransız insanını yazmıştır ve Fransız toplumunu anlatmıştır. Fakat ortaya çıkardığı değerler bütün insanlığı ilgilendirir. André Billy: “Medeniyeti teşkil eden malzemeyi ilk defa bulup ortaya atan Balzac olmuştur.” (Balzac’ın Hayatı, C.1, s.228)*

⁴ Karl Marx, “Sanatın Kökü ve Gelişmesi”, Sanat ve Edebiyat, (Çeviri: Murat Belge), De Yayınları, 1971, s.7.

⁵ Friedrich Engels, “Sanatta Gerçekçilik”, Sanat ve Edebiyat, s.46.

⁶ Bkz., Cemil Meriç, Jurnal I, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.218.

derken, bunu belirtmek ister. Öte yandan Balzac bunu yaparken, Bir Fransız insanı aramamıştır.”⁷

Engels, farklı bir bakış açısı ile, bu dönemde oluşturulan tahkiyeli eserlere ait kahramanları şöyle değerlendiriyor: “İnsanlığın bugüne kadar duyduğu en büyük ilerici devrim buydu; devler gerektiren ve devler yaratan bir çağ - düşünce, tutku, kişilik gücünün, öğrenme evrenselliğinin devleri... Biri konuşup yazarak, öbürü kılıcıyla, çoğu da her ikisi ile birden, yan tutuyor ve savaşa katılıyor. Onları bütün insan yapan dolgun ve güçlü kişilikleri de buradan geliyor.”⁸

René Wellek ve Austin Warren, yazarların toplumun etkisinde kaldıkları kadar, toplumu etkilediklerini ve sanatın sadece hayatı yansıtmadığını, ona şekil de verdiğini belirterek modern milliyetçiliğin doğuşunda edebiyatın etkisine dikkat çeker: “İskoçya’da Walter Scott’ın, Polanya’da Henryk Sienkiewicz’in ve Çekoslavakya’da Alois Jirasek’in, tarihi romanları ile, bu memleketlerde millî gururun yükselmesi ve halkta tarih şuurunun uyanmasında şüphesiz pek belirli ölçüde etkileri olmuştur.”⁹

Kohn-Brammstedt, *Almanya’da Aristokrasi ve Orta Sınıflar* adlı eserinde, Max Weber’in “ideal sosyal tipler” kavramından hareketle Almanya’daki sınıf meselesine yaklaşır.¹⁰ Yine Alman edebiyatının aydınlanmacı bir yazarı olarak tanınan Wieland, XVIII. yüzyılda bir kültür sorunu halini alan “kadınların eşit haklara ulaşması” konusuna ilgi göstermiş, “Aydın Kadın” ideali, Wieland’ın eserlerinde düşünen kadını ön plâna çıkarmıştır.¹¹

Mehmet Kaplan “tip”leri anlatırken, onların muayyen bir devirde toplumun inandığı temel kıymetleri temsil ettiğini vurgular.¹² Gerçekten tahkiyeli eserlerimiz böyle bir dikkatle incelendiğinde, dünden bugüne insanımızın temel kıymetlerini tespit edebiliriz. Bu kıymetler biraz da dış dünyada olup bitenlerle ilgilidir. Bazen yazarlar bu temel kıymetlerin kaybolması endişesine kapılmışlar ve oluşturdukları kahramanlarla toplumda

⁷ Durali Yılmaz, *Roman Sanatı ve Toplum*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996, s.137.

⁸ Friedrich Engels, “Edebiyat Tarihi”, *Sanat ve Edebiyat*, s.78-79.

⁹ René Wellek-Austin Warren, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, (Çeviren:Ahmet Edip Uysal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s.135.

¹⁰ *Edebiyat Biliminin Temelleri*, s.138.

¹¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz., Gürsel Aytaç, “Wieland ve Kültürlü Kadın İdeali”, *Edebiyat Yazıları I*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1989, s.320-327.

¹² Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985, s. 5.; Tiplerle ilgili birçok tarif yapılmıştır. Biz burada Murat Belge’nin tercümesi ile Wellek’e ait tanımı vermekle yetineceğiz: “Tip, bireysel özelliklerden, yani çeşitli huyları, davranışları, duygulanış ve düşünüş biçimleri, içsel gelişim ve değişimlerden pek fazla söz edilmeyip, daha çok dıştan görünüşüyle ele alınan, nesnel şekilde gösterilen, benzerlerinin temsilciliğini yapabilmek için genel niteliklerle donatılmış, öncelikle toplumsal gerçekliğin bir kesitini yansıtan ve –iddiaya göre- bu arada kendi hayatını yaşamaya pek fırsat bulamayan kişidir.” Bkz., Murat Belge, *Edebiyat Üzerine Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1994, s.20-21.

ihtiyaç duyulan insanı ve sahip olması gereken değerleri gösterme yolunu tercih etmişlerdir. Modern Türk edebiyatında bunun ilk örneği, *Vatan yahut Silistre* isimli tiyatro eserinde anlatılan İslâm Bey'dir.

Alp tipi, Veli tipi, Gazi tipi gibi, edebî eserlerde oluşturulan bu temel tiplere ait ayırt edici özellikleri de bünyelerinde barındıran bu şahıslar, bir yönüyle yukarıda ifade etmeye çalıştığımız sebeplerden dolayı, toplumun şiddetle ihtiyaç duyduğu bazı değerleri en üst düzeyde savunurlar.

Toplumun sevmediği, küçük gördüğü, alay ettiği bazı davranış kalıplarını temsil eden tipler de vardır. Cimri tipi, uçkağıtçı tipi gibi. Ömer Seyfettin'in aşağıda anlatmaya çalışacağımız hikâye kahramanları, öncelikle toplumun ihtiyaç duyduğu temel değerlere örnek olabilme özelliği gösterirler. Bu temel değerler, daha çok *vatan* ve *millet* kavramı etrafında şekillenmiştir. Çünkü Ömer Seyfettin'in hikâyelerini yazdığı dönem, 1908-1920 yıllarıdır. Bütün bir Türk tarihi içinde bu yıllar, bu iki kavramla ilgili sıkıntılarının en üst seviyede yaşandığı yıllardır.

Yukarıda ifade ettiğimiz özellikleri gösteren şahısları "tip" başlığı altında incelemek gelenek haline gelmiştir. Bu yüzden tip terimini biraz açmak gerekir.

Tipler yalnızca, benzerlerini idealize veya karikatürize yoluyla genişliğine anlatma yeteneği kazanmış insan unsurlarıdır. Meselâ, Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah* romanının erkek kahramanı Ahmet Cemil ve Ömer Seyfettin'in *Efruz Bey* isimli hikâyesinin kahramanı Efruz Bey bir tiptir. Ancak Ahmet Cemil idealize yoluyla anlatılırken, Efruz Bey karikatürize edilerek anlatılmıştır. Tahkiyeli eserlerde kahramanlar niçin idealize edilirler? Bu soruya verilecek cevap, "tip" ile "model" arasındaki ince çizgiyi belirler.

İdealize tipleri iki grup altında incelemek gerekir. Birincisi ideolojik hayatın edebiyata aksettiği dönemden itibaren görülen idealize tiplerdir. Bunlara ideolojik tip demek daha doğrudur. Bunlar, bir ideolojinin tanıtımını veya benimsetilmesini sağlamayı amaçlayan insan unsurlarıdır. Mesela, Çarlık Rusyasından Komünizme geçişte, bu ideolojiye bağlı yazarların, ideolojik tipler oluşturmanın yanında, evrensel değerlere sahip eser kahramanlarını bu rejimin perspektifinden hareketle oluşturduklarını biliyoruz.¹³ Bizim edebiyatımızda bu tarih 1960 sonrasıdır. Özellikle 1961

¹³ Örneğin N.G. Çernişevski'nin *Nasıl Yapmalı* isimli iki ciltlik romanının kahramanlarından Rahmetov, söz konusu yaklaşımın ürünüdür. Varlıklı bir aileden gelen Rahmetov, yeni ideoloji ile tanıştıktan sonra, bütün maddî varlığından feragat eder ve inandığı düşünceyi kendi şahsında temsil etmeye çalışır. Aynı romanın kadın kahramanlarından Kriyukova, bir hayat kadını iken, Vera'nın atölyesinde çalışmaya başlayarak, emeğin değerini kavrar ve eski hayatını terk ederek kendisine daha fazla saygı duyacağı insanca bir hayata kavuşur. Rahmetov ve Kriyukova yeni rejimi temsil eden ideolojik tipler olduğu kadar, savundukları değerler itibarıyla evrensel düşünceye sahiptirler. Elbette buradaki evrensellik, yeni rejimin evrensellik iddiasına bağlı olarak

Anayasası buna imkân hazırlamıştır. Bu amaçla ortaya konan tipler, sadece o ideolojinin kıymetlerine göre oluşturulmuş, genelde dış dünyada olup bitenlerle ilişkilendirilmiştir.

İkincisi, üst kültürlerle ilgilidir. Bu amaçla oluşturulan tipler, sanatkârın mensup olduğu kültür ve kimlikle ilgili düşüncelerinden hareketle ortaya konur. Bu tipler vasıtasıyla ortaya konan değerler, sadece o tipe veya o tipi yaratan sanatkâra ait değildir. Bunlar, bütün insanlığın kabul ettiği kıymetlerdir. Bunlar, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, bir kültür veya bir kimlikle de sınırlı olabilir. Böyle durumlarda da ortaya konan değerler, önceden belirlenmiştir. Sanatkâr var olan bu değerlerin kaybolmasından duyduğu endişeden dolayı, mensup olduğu cemiyetin kaybolmasını istemediği kıymetlerine veya topluma benimsetilmek istenen yeni değerlere göre tipler oluşturur. Bizim “model şahıs” söz grubu ile karşılaşmaya çalıştığımız kavram, bu ideolojik olmayan idealize tiplerden hareketle araştırılmalıdır.¹⁴

Tipin, model olabilmesi, savunduğu veya temsil ettiği değerlerin ortak ve üst kültürle ilgili olmasını gerektirir. Bizim romancılarımız bir noktada dar çerçeveli düşündükleri için, sağlıklı modeller oluşturamadılar: *“Orhan Kemal Türk insanını bulmak için kenar mahallelere, politikacılar, sokak kızlarına gitmiştir. Yaşar Kemal ise, eşkıyalarla kol kola dağlara çıkmış, ırgatlarla Çukurova’ya inmiştir. Kemal Tahir, önce Çorum’a koşmuş, sonra da yakın tarihe yönelmiştir. İşte en büyük yanlışlık burada yapılmıştır. Bir Türk insanı modeli aranmış; bu model bulunur ve buradan yola çıkılırsa, doğru sonuçlara varılabileceği inancına kapılmıştır. ...Eugéné’i, Vautrin’i, Lucien’i ve diğer iki bin roman kişisini, Balzac, Fransız toplumunda aramamıştır. Bütün bu roman kahramanları yazarın*

verilmiştir. Kriyukova, hak ederek kazanma, Rahmetov, dürüstlük, cömertlik, yardımlaşma ve ideallerine bağlılık noktasında ortak değerleri temsil ederler. Bkz., N. G. Çernişevski, Nasıl Yapmalı, (2 cilt), (Çeviri: Güneş Bozkaya), Yar Yayınları, İstanbul 2000, 278+543 s.

¹⁴ İdealize kahramanlar arasındaki farkı, iki eser kahramanından hareketle izah etmeye çalışalım. Bunlardan birincisi Mai ve Siyah’taki Ahmet Cemil, diğeri Vatan yahut Silistre’deki İslâm Bey olsun. Bu iki şahsın ortak noktası idealize edilerek anlatılmış olmalarıdır. Ancak bu şahıslar farklı amaçlar gözetilerek idealize edilmişlerdir. Ahmet Cemil için düşünülen sosyal fayda, Edebiyat-ı Cedîde’nin sanat anlayışı ile sınırlı iken, İslâm Bey ile düşünülen sosyal fayda çok daha geniş kapsamlıdır. Bu iki şahıstan Ahmet Cemil, sanat ve estetik anlayışı yönünden Edebiyat-ı Cedîde’nin sanatına ait kıymetleri savunur. Etki alanı kendisi ve kendisi gibi düşünenlerle sınırlıdır. Onun sanat ve estetik duyarlılığına katılmayan bir çok insan vardır. Yani idealize edilmesini sağlayan öğeler dar bir çevre ile sınırlıdır. İslâm Bey’in şahsında idealize edilip, savunulan kıymetler, her şeyden önce dış dünyaya aittir. Sonuçta bir kimliğe bağlı olarak da verilse, vatan sevgisi, tarih şuuru, devletin menfaatlerini kendi menfaatlerinin önüne koyma, vatan için fedakârlıkta bulunma gibi hasletler, her kültür için aynı derece sosyal ve kültürel değerdir. Görüldüğü gibi, her iki şahıs idealize edilerek anlatılmıştır ama, bunların aynı kategoride değerlendirilmesi zordur. “Tip” ile “model şahıs” arasındaki ince çizgi aslında burada saklıdır.

kafasından çıkararak, Fransız toplumunun içine dalmışlardır. Aynı şey Dostoyevski'nin diğer büyük romancılar kişileri için de söz konusudur."¹⁵

Görüldüğü gibi, "model şahıs" ile, "idealize tip" veya "ideolojik tip" arasındaki ince çizgi, aslında burada saklıdır. Çünkü model şahısların temsil ettiği değerler, kimlikle ilişkilendirilmiş olsalar bile, kimliklerinden soyutlanınca aynı zamanda evrensel değer oldukları görülür. Tanpınar'ın *Huzur* romanındaki Nuran, Cumhuriyetle birlikte oluşturulmaya çalışılan yeni kadının çağdaş değerlerle içi doldurulmuş ilk örneğidir. Nuran'ı model şahıs yapan, sahip olduğu bu çağdaş değerlerdir.¹⁶ Wellek, bu yüzden olsa gerek, tipler için, "*kendi hayatını yaşamaya pek fırsat bulamayan kişilerdir*" der.¹⁷ Bu ifade, tip içerisinde değerlendirilen model şahısların, toplumsal taraflarına işaret eder. Max Weber'n "ideal sosyal tip" dediği kavram, bizim "model şahıs" söz grubu ile karşıladığımız kavram olsa gerek.

Konuyu biraz daha netleştirebilmek için, "model şahıs" kavramını karakter ve şahsiyetle karşılaştıralım.

Birden fazla aslı unsuru belirlenmiş, katmanlaşmış bir insan unsuru olan karakter, daha çok içe yöneliktir. Tipik birkaç unsuru yüklenen tahkiye kahramanının kendi iç çıkmazları, karakterler vasıtasıyla dikkatlere sunulur. Model şahıs, bu yüzden karakterden farklıdır. Çünkü model şahıs her şeyden önce dışa dönüktür.

Tahkiyeli eserlerde oluşturulan şahsiyetlerin birçok özelliği belirtilmiştir. Bu özellikler arasında bir âhenk vardır ve devamlılık gösterirler. Model şahıslar, dış dünya için gerekli olan unsurlar etrafında şekillenir. Bu yönüyle şahsiyetten ayrılır. Her yazarın farklı bir tarzda yapmaya çalıştığı bu hizmetin, sanatın ötesinde insanî bir amaç taşıdığını unutmamalıyız. Mehmet Kaplan, "*Çeşitli edebî eserleri incelerken, Türk tarihinde çok önemli bir vaktü olan, medeniyet değişmesiyle tip değişmesi arasındaki farkı görür gibi oldum.*"¹⁸ diyor. Her edebî eser öncelikle kendi devri için vardır. O esere kaynaklık eden dış dünya şu veya bu şekilde edebî esere yansır. Özellikle dış dünyanın kıymetlerine ait endişeler taşıyan yazarlar, eserlerinde bu endişelerini gidermeye yönelik çareler ararlar. Bu yönüyle model şahıslar, edebî eserlerle ilgili oldukları kadar, sosyal hayatla da ilgilidirler.

Bu dönemde yaşanan bir çok gelişmeye bağlı olarak, oldukça yıpranmış ortak değerler vardır. Sanatkârlar, özlenen bu ortak değerlerin peşine düştükleri eserlerde, bir *tip, şahsiyet veya karakter* yaratma yerine, *model* oluşturma çabası içerisindeyler. Tiplerin yalınkatlılığı, karakterlerin içe dönük oluşları, şahsiyetlerin önceden belirlenen ve devamlılık gösteren

¹⁵ Roman Sanatı ve Toplum, s.139.

¹⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Yapı Kredi Yayınları, (4.baskı), İstanbul 2001, 426 s.

¹⁷ Edebiyat Üzerine Yazılar, s.21.

¹⁸ Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri, s. 6.

özelliklerinin yanında model şahıslar, ortak değerleri en üst noktada savunup, kendi şahıslarında temsil ederler. Mesela, savaşa karşı çıkarlar, bağımsızlıktan yana tavır koyarlar, ülkelerinin varlığını, kendi varlıklarından üstün tutarlar, cesaretlidirler, dürüsttüler, güzel ahlâka sahiptirler, bilgilidirler, namusludurlar, hile yapmazlar, yalan söylemezler, onurlarına düşkünlüdürler, kimlikleri ve inançları konusunda samimidirler. Bu örnekleri artırmak mümkündür.

Görüldüğü gibi, bu ortak değerlerin bir çoğu, kimlik veya inanca bağlı olarak işlenebileceği gibi, tek başına evrensel bir değer olarak da değerlendirilebilir. Ancak model oluşturma her şeyden önce bir ihtiyaca binaen yapıldığından, model şahıslar daha çok millî değerlerden hareketle oluşturulmaktadır. Mesela, Türk tahkiyesinde oluşturulan model şahıslar, bazı yönleriyle *Alp*, bazı yönleriyle *Veli*, bazı yönleriyle *Gazi* tipine yakın veya bunları da içine alan bir özellik gösterebilmektedirler.

Bütün bu tespitlerden sonra model şahısı tanımlamaya gayret edelim: *“Model şahıs, edebî eserler vasıtasıyla oluşturulan, yaşayış, davranış, düşünüş, ideal ve uygulamalarıyla öncelikle kendi devrine ve daha sonraki dönemlere model teşkil edebilme özelliği gösteren insan unsurlarıdır.”* Model şahsın tip içerisinde aranması gerektiğini, her modelin aynı zamanda tip olduğunu, ama her tipin model olmadığını da ilâve etmeliyiz.

Zaman ve mekân farklı olsa da, sanatın kuralları ve disiplini her dönemde ve her mekânda benzerlikler gösterir. Bugünkü Modern Avrupa'nın doğuşunda sanatın ve sanatkârın oynadığı rolü, Türkiye'nin kurulması aşamasında –bu süre, bize göre modernleşme sürecinin tamamını kapsar- Türk sanatkârları da oynamaya çalışmışlardır. Tahkiyeli eserlerde dış dünyanın en fazla ihtiyaç duyduğu temel ve çağdaş kıymetlerin, edebî eserin dünyasında şekillendirilmeye çalışılması, hiç şüphesiz bu amaca hizmet etmektedir. Bizim *model şahıs* söz grubu ile karşılamaya çalıştığımız bu edebî yaratmanın, her şeyden önce böyle bir amacın gerçekleştirilmesine hizmet ettiği kanaatindeyiz. Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki şahıs kadrolarına böyle bir dikkatle bakacağız.

IV. Ö.Seyfettin'de model şahıs yaratma düşüncesinin kaynakları

Ömer Seyfettin'in hikâyeleri üzerine çalışanlar, özellikle iki hususa dikkat çekerler: Yirminci yüzyılda yaşama şuuru ve gerçekçilik ile mâzî ve kahramanlık hasreti. Kanaatimizce bu iki unsurdan ikincisi, birincisine hizmet etme amacını taşımaktadır. Çünkü onun özellikle yaşadığı dönemi çok iyi gözlemlediğine ve değerlendirdiğine şahit oluyoruz. Kendisinin bir asker olması ve Balkanlarda görevi icabı bulunması, onun bu bölgede olup bitenleri bazen bir hikâye gerçeği içinde bazen de makaleleri ile anlatmasını sağlamıştır. Onun bu yazılarında yaptığı tespitler, yaklaşık bir asır sonrasını dahi yakından ilgilendiren çok önemli tespitlerdir. Balkanlardaki

yapılanmadan duyulan rahatsızlık, Kosova meselesi ile ilgili tespitleri, bugün bile okunmaya değer yazıdır.¹⁹

Ömer Seyfettin'in bu gözlem gücü, onda değişen dünya ve yeni oluşan şartlar içinde milletini ayakta tutacak bir mefkûreyi gündeme getirmiştir. Kültürel milliyetçilik ismini verebileceğimiz bu mefkûrenin en önemli dinamiği, hiç şüphesiz insandır. Onun hikâyelerinde ortaya konan ve dış dünya için amaçlanan sosyal fayda açısından *model şahıs* söz grubu ile karşılayacağımız bu insan, işte bu mefkûreyi yaşatacak olan insanımıza, özgüvenini kazandırmayı amaçlar. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde arayacağımız dış dünyaya ait kıymet hükümleri, insanî ihtiyaca binaen bir kimlik etrafında şekillenmiştir. Tek başına birer evrensel değer olan bu kıymetlerin, bir kimliğe bağlı olarak verilmesi, Sanatkârın yirminci yüzyılda yaşama şuuruna ulaşabilmede, Türk tarih ve hayatından faydalanmak istediğinin bir göstergesidir. Ömer Seyfettin'in birçok eserinde bu şuur, insan unsuru ile birlikte dikkatlere sunulur. Ömer Seyfettin'in oluşturduğu model şahısların öncelikle kendi devrinde, çok fazla ihtiyaç hissedilen unsurlarla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Onun oluşturmaya çalıştığı model insanlar içerisinde serdengeçti, devletine itaatkâr, tarih şuuruna sahip, akıllı askerler bulunmaktadır. Bunun neden kaçınılmaz bir gereklilik olduğu, aslında *Ruzname*'nin çeşitli bölümlerine serpiştirilmiştir: “17 Teşrinievvel, ... Sekiz sene evvel, mektepten yeni çıktığım vakit gezdiğim bu yerleri bir gün böyle kaçarak terk edeceğimi hiç aklıma getirir miydim? Heyhat... Madem ki biz asker değiliz, madem ki bizde askerlik için lâzım olan zekâ ve itaat yok, madem ki bizde bir ideal, bir vatan hissi, nihayet bir lisan yok... Bölüğün yarısından ziyadesi Türkçe bilmiyor. Tabur Babil Kulesi gibi ne alanın satandan, ne satanın alandan haberi var;. ...28 Teşrinievvel ... Zannediyorum ki köyün üzerinde bir şarapnel patlarsa bütün asker, bütün alaylar çil yavrusu gibi dağılacak ... Arkadaşlarımız içinde hâlâ muzafferiyet uyanlar var. Biz de yalancı bir ümit ile meyus görünmek istemiyoruz.; ..1 Teşrinisani (Kasım) ...Artık bu maneviyatı bozulmuş askerle harp etmekte ne mana var?”²⁰

Sanatkârın tuttuğu günlükten, benzer örneklerin sayısını artırmak mümkündür. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde ortaya koymaya çalıştığı şahıslar, bir bakıma buralardaki maddî ve manevî yıpranmışlığı yok etme amacını taşıyor. Gerçekten de harp ve ihtilâl yıllarının özellikle askeri çok yıpratmış düşünülürse, kendi de bir asker olan Ömer Seyfettin'in bu meslek

¹⁹ Bkz., Ömer Seyfettin, “Millî Tecrübelerimizden Çıkarılmış Amelî Siyaset”, Türklük Üzerine Yazılar, Bütün Eserleri 16, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s. 37-63. (Yazının ilk yayımı:1912)

²⁰ Ömer Seyfettin, “Ruzname”, Bütün Eserleri 8, Bilgi Yayınevi, Ankara 1989, s. 57,61,62. (27 Eylül 1328 (1912) tarihinde Selanik'te yazmaya başladığı Ruzname, Hayat Mecmuası'nın 3-13. sayılarında 1967 yılında yayınlandı.)

grubuna yönelik model insanları niçin tarihten seçtiğinin gerekçeleri daha kolay anlaşılır.

Ömer Seyfettin'in çeşitli vesilelerle kaleme aldığı yazılarında, model şahıs oluşturmasının alt yapısını oluşturan düşünceleriyle karşılaşırız: *"Türkiye'deki Türkler kendi milliyetlerini inkâr ederek "Osmanlı" adını takınmışlardı. Halbuki dünyada "Osmanlı" namı altında bir millet yoktu. "Osmanlılık" Türk olan Osmanoğullarının kurduğu hükümete verilen bir namdı."*²¹

Yukarıdaki düşüncelerle, anlatıcı kahraman bakış açısı ile dikkatlere sunduğu *Hürriyet Bayrakları* hikâyesindeki Genç Türk Zabiti'nin konuşmaları arasında paralellik kurmak mümkündür: *"...Bir cinsten olan şeyler cem olunabilir. Mesela on kestane, sekiz kestane, dokuz kestane! Hepsi yirmi yedi kestane eder, değil mi? ...Bir cinsten olmayan şeyler cem edilemez. Mesela on kestane, sekiz armut, dokuz elma... Nasıl cem edeceksiniz. Bu mümkün değildir. Ve bu imkânsızlık nasıl riyazi ve bozulmaz bir kaide ise, birbirinden tarihleri an'aneleri, meyilleri, müesseseleri, lisanları ve mefkûreleri ayrı milletleri cem edip hepsinden bir millet yapmak da o kadar imkânsızdır. Bu milletleri cem edip "Osmanlı" dersiniz, yanılmış olursunuz."*²² Aşağıya aldığımız birkaç örnekte de aynı durumla karşılaşırız: *"Muharebeden sonra bu hakikatleri gören Türkler, milliyetlerini hatırladılar. Eski tarihlerine, an'anelerine sarıldılar. Ve bütün Türk milletinin ruhunda çoktan beri uyuyan büyük emel, büyük mefkûre doğmaya başladı. Bu mefkûreyi henüz ruhunda duymayan pek az miskin kalmıştır. O mefkûre nedir? Bakınız: 1.Lisan muhabbeti 2. Millet ve din muhabbeti 3.Vatan muhabbeti."*²³

Millî Tecrübelerimizden Çıkarılmış Amelî Siyaset isimli yazısında ileri sürdüğü düşünceler, onun hikâyelerinde ortaya koyduğu model şahıslarla ilgili endişelerinin kaynağı durumundadır: *"...Hele "Osmanlılık" perdesi altında başımıza çorap ören hainler bütün bütün düşünceye daldılar. Uyuyan Türklüğün kuvvetini onlar çok iyi biliyorlardı. Daima yokluğunu tekrar ederek yok etmek istedikleri unsur "Ben varım" derse hainlerin kendi mefkûrelerine vedâ etmeleri icap ediyordu. ...Yirminci asra "milliyet asrı" diyorlar. Bu âli cereyanın darebânını kalbinde duymayan "magşûşü'l millîye" birtakım "sözde Türkler" bu söylediğimiz mefkûrelerin yalan olduğunu, bizim uydurduğumuzu iddia edeceklerdir. Hayır... Bu mefkûreler millî edebiyatlarla, kavmî iştiyaklarla, âli kahramanlarla, sayısız*

²¹ Ömer Seyfettin, "Türklük Mefkûresi", Türklük Üzerine Yazılar, Bütün Eserleri 16, Bilgi Yayınevi, Ankara 1989, s.86. (Yazının ilk yayımı: 1914)

²² Ömer Seyfettin, "Hürriyet Bayrakları", Bütün Eserleri 3, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.106-107. (Hikâyenin ilk yayımı: 1913; Türk Yurdu'nun 56.sayısında yayınlanan hikâye, aslında 25 Temmuz 1326 (1910) yılında tamamlandı. Bu bilgiler için bkz., a.g.e., s.113.)

²³ Ömer Seyfettin, "Türklük Mefkûresi", Türklük Üzerine Yazılar, Bütün Eserleri 16, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.87. (Yazının ilk yayımı: 1914)

fedakârlıklarla teessüs etmiş tarihî ve siyasî mefkûrelerdir. Biz Türkler hâlâ uyur, yani mefkûresiz, taarruzî bir emelsiz yaşarsak, bu mefkûrelerin yarın hakikat olacağı şüphesizdir.”²⁴

Bu örnekler çoğaltılabilir. Bu ve benzeri endişeler, Ömer Seyfettin’i özellikle Türk tarihine yöneltmiş, samimi bir devlet taraftarı olan bu insan, ülkeyi yeniden o muhteşem dönemlerine götürecektir. Yine o devletin geçmişiyle ve o milletin hayatıyla ilişkilendirerek aramıştır.

V. Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde model şahıslar

Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde, yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gerekçelerle oluşturulan model şahıslar, sanatkârın, unutulmuş değerlerin kaybolmasından duyduğu endişeden dolayı, mensup olduğu kültür ve kimlikle ilgili düşüncelerinden hareketle oluşturur. Bu özellikleri gösteren Hikâyelerindeki bazı kahramanlara bu dikkatle bakalım:

Pembe İncili Kaftan’da devletin vakar ve itibarını kendi şahsında temsil eden Muhsin Çelebi, sadece cesaret ve onurun değil, aynı zamanda sadakat, fazilet gibi erdemler noktasında da model bir aydın olarak düşünülmüştür. Anlatma zamanında bu özelliklerle donatılmış aydına şiddetle ihtiyaç vardır: *“Biraz zengindir vaktini okumakla geçirir. Tanımazsınız efendim. Hiç büyüklere ülfet etmez. İkbâl istemez. ...Fakat çok cesurdur. Doğrudan ayrılmaz. Ölümünden çekinmez. Birçok defa gaza etmiştir. Yüzünde kılıç yaraları vardır. ...Dünyaya minneti yoktur. Şahla geda nazarında birdir. ...Namusuyla yaşar, kimseye eyvallah etmezdi. Fukaraya, zayıflara, gariplere bakar, sofrasında hiç misafir eksik olmazdı. Dindardı. Ama mutaassıp değildi. Din, millet, padişah aşkını kalbinde duyanlardandı. Devletinin büyüklüğünü, kudsiliğini anlardı. Yegâne mefkûresi “Allah’tan başka kimseye secde etmemek, kula kul olmamak”tı... İlmî, kemalî herkesçe malumdu. İbni Kemal ondan bahsederken “Beni okutur!” derdi. Şairdi lâkin ömründe bir kaside yazmamıştı. Hatta böyle methiyeleri okumazdı bile...”²⁵*

Ferman hikâyesinin kahramanı Tosun Bey, canını devletine adanmış, serdengeçti askeri temsil eder. Bir destan kahramanı kadar idealize edilen Tosun Bey, anlatma zamanı için son derece gerekli olan bir modeldir: *“Hem cesur, hem fazıldı! Seferlerde sedefli cura ile kahramanlık destanları söyler; sulh zamanında gayet çelebice hikmetlerle dolu gazeller, kasideler yazardı. kılıç kabzasının nasırlattığı elinde, kalem yabancı durmuyordu.”²⁶*

Başını Vermeyen Şehit hikâyesinin kahramanları Deli Hüsrev ve Deli Mehmet iman ve cesareti temsil ederler: *“Palanganın ruhu, neşesi, keyfi*

²⁴ Ömer Seyfettin, “Millî Tecrübelerimizden Çıkarılmış Amelî Siyaset”, Türklük Üzerine Yazılar, Bütün Eserleri 16, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.40, 48. (Yazının ilk yayımı: 1912)

²⁵ Ömer Seyfettin, “Pembe İncili Kaftan”, Bütün Eserleri 2, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991, s.61, 63. (Hikâyenin ilk yayımı:1917)

²⁶ “Ferman”, a.g.e., s.12. (Hikâyenin ilk yayımı:1917)

olan iki arkadaş, bu esnada tuhaf tuhaf laflar söyleyip yine herkesi güldürüyordu. Bunların ikisine de “deli” derlerdi. Deli Mehmet, Deli Hüsrev... Serhat muharebelerinde, hayale sığmayacak yararlılıklarıyla masal kahramanları gibi inanılmaz bir şöhret kazanan bu iki deli, hiçbir nizam, hiçbir kayda, hiçbir zapt ve rapta girmeyen, dünya şerefinde gözleri olmayan Anadolu dervişlerindendi. Her zaferden sonra kumandanları onlara rütbe, hil’at, murassa kılıç gibi şeyler vermeye kalkınca, gülerler, “İstemeyiz, fani dünyada kefen gerektir. Hil’at nadanları sevindirir...” derler, Hak uğrunda gayretlerine ücret, mükâfat, şabaş kabul etmezlerdi.”²⁷

Kızıl Elma Neresi isimli eserde ise, ordunun hükümdara mutlak itaati ve devletin ilkelerine bağlılığı vurgulanır. Ordu içinden gelişigüzel seçilen üç neferin aynı kararlılıkla, aynı şeyleri söylemiş olması, onların bir ideal birliği etrafında birleştiklerinin açık göstergesi durumundadır. Kendisi de bir asker olan ve Balkan Bozgununu bizzat yerinde gören sanatkar, devrin son derece ihtiyaç duyduğu, disiplinli ve inançlı askerî yapının kurulmasına model teşkil edecek şahısları oluşturur. Bu neferlerin sahip olduğu inanç ve moral değerleri, her dönemde orduların ihtiyaç duyacağı temel kıymetlerdir: “Bu bir hakikattir! Mademki halk söylüyor; halktan gelen ses, hakkın sesidir! Ona efsane denmez. Mutlaka bir aslı vardır. Fakat siz bilmiyorsunuz. ...“Gördün ya” dedi. “Üçünün de cevabında bir fark yok. Hakikat bir:”*Kızıl Elma*” benim gitmek istediğim yer, işte... Hakkın beni götüreceği yer...”²⁸

Topuz isimli hikâyede devletin vakar ve gücü, bir savaş âletinde sembolleştirilir. Onu eline alan askerinin tavır ve konuşmalarında bu gücü sezmek mümkündür. Anlatma zamanında çok ihtiyaç duyulan bu temel kıymet, yine hikâyenin imkânları içerisinde verilmiştir: “Mum rengi çehrelerin şaşkın gözleri karşısında, bu tek Türk, kaftanının uzun eteklerini omuzlarına attı. Kılıcını kınına koydu. Uzandı, ezdiği başın üstünde duran kanlı topuzu aldı. Yere bıraktı. Sonra tahttaki ölüyü aşağı çekti. Onun yerine oturdu. Gayet fesih bir Ulahçayla, “Haydi, padişah namına bana itaat edin!” dedi.”²⁹

Kütük isimli hikâyenin kahramanı Arslan Bey, zekâ ve cesareti temsil eden devlet adamıdır. Onun bir devlet adamında bulunması gereken bu özelliklerinin yanında, birçok insanî değerlere de sahip olduğu anlaşılmaktadır: “Çifte direkli yeşil çadırın kapısı önüne serilmiş büyük bir kaplan postu üzerinde kehribar çubuğunu fosur fosur çeken koca bıyıklı, iri vücutlu, ateş nazarlı şair kumandan, gözlerini alacağı kalenin sallanan bayrağına dikmişti. ...Arslan Bey, düşmanın cesurunu, kahramanını,

²⁷ “Başını Vermeyen Şehit”, a.g.e., s.75-76. (Hikâyenin ilk yayımı:1917)

²⁸ “Kızıl Elma Neresi”, a.g.e., s.87, 91. (Hikâyenin ilk yayımı:1917)

²⁹ “Topuz”, a.g.e., s.117. (Hikâyenin ilk yayımı:1917)

yılmazını severdi. Onca harp bir mertlik sanatıydı. Düşman ordusundan kaçıp kendisine iltica edenlere hiç aman vermez, “hain, her yerde haindir” diye hemen boynunu vurdururdu.”³⁰

Diyet’te bütün hayatı boyunca onurunun peşine düşmüş olan Koca Ali vardır. Aslında kimsenin lütfuna ihtiyaç duymadan yaşamak isteyen Koca Ali, bütün hikâyeye boyunca aynı çizgide gösterilir: “O, daha pek gençken, vezir amcasının lütfunu bile çekememiş, minnettar kalmak için aile ocağından kaçmış, gurbet ellerine atılmıştı. Şimdi kör talihi onu bak kime köle edecekti.”³¹

Sıradan bir insan olarak gösterilen Koca Ali’nin sahip olduğu bu insanî kıymetlere, *Vire* hikâyesinin asker kahramanı Barhan Bey de sahiptir. Koca Ali ve Barhan Bey bu yönleri ile, anlatma zamanında, kendi sosyal çevreleri için iyi bir modeldir: “Barhan Bey pek çok düşünen, hiç faka basmayan, akıllı cesurlardandı. ...Ne asildi, ne de kul..., ...Ağırlığından daima bir tarafa eğilmiş gibi duran bu başın içinde sönmez bir ateş, sönmez bir zekâ alevi tutuşuyordu. İşte bu mukaddes alev, onu daha pek genç iken en namli kumandanların sırasına yükseltti.”³²

Bütün bu şahıslar, ihtilâl ve savaşların bedbinleştirdiği insanımıza özgüvenlerini kazandıracak, onlara devletle birlikte yaşama inancı aşılacak çok özel şahıslardır. Bir kısmı menkıbelere dayanan ve tarihî olaylara bağlı olarak oluşturulan bu şahısların bilinçli bir seçim olduğu anlaşılmaktadır. Kendi sosyal ve kültürel mevkiine göre model olabilecek bir dikkatle oluşturulan bu şahıslarla bir sosyal faydanın amaçlandığı âşikârdır. Özellikle Osmanlı Devleti’nin “asker-devlet” yapısına bakılırsa, bu yapı için çok gerekli olan; model devlet adamı ve model asker oluşturma noktasında yoğunlaşma olduğu görülür. Bununla birlikte, *Yeni Kahramanlar* adı altında yayımladığı *Kaç Yerinden, Bir Çocuk: Aleko*, isimli hikayelerinde anlattığı kahramanlar, diğerlerinden farklıdır. Onların ferdî tecrübelerinden devrin insanının alacağı dersler vardır.

Kaç Yerinden isimli hikâyenin kahramanı Ferhat Bey, çeşitli savaşlarda aldığı tam kırk dokuz yaraya rağmen, vatanına hizmet etmekten geri kalmamış bir kahraman olarak takdim edilmektedir. Son olarak Galiçya’da güllenin götürdüğü ayağına üzülmek yerine, ordudan ayrılmayıp, Hava Kuvvetlerinde ülkesine hizmet edeceğine sevinmektedir. Bu yönüyle Ferhat Bey, yeni bir kahramandır. Onun hikâyesinden herkesin alacağı dersler vardır.³³

³⁰ “Kütük”, a.g.e., s.23, 26. (Hikâyenin ilk yayımı:1917)

³¹ “Diyet”, a.g.e., s.127. (Hikâyenin ilk yayımı:1918)

³² “Vire”, a.g.e., s.36. (Hikâyenin ilk yayımı:1917)

³³ Ömer Seyfettin, “Kaç Yerinden”, "Bütün Eserleri 10, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s.123-134. (Hikâyenin yayım tarihi:1917)

Bir Çocuk: Aleko isimli hikâyede ise, Yunan papazlarının Osmanlı devleti içindeki düşmanlığını hayatı pahasına ödeyen Kahraman bir Türk çocuğu, yaşına rağmen, gösterdiği cesaret ve devletine olan bağlılığı çerçevesinde dikkatlere sunulur.³⁴

Ömer Seyfettin'in hikâye kahramanları içerisinde bazı tavır, davranış ve yaşayış gibi özellikleri ile model teşkil edebilecek şahısların oluşturulduğu hikâyeler arasında *Primo Türk Çocuğu, Hürriyet Bayrakları, Bahar ve Kelebekler* ve küçük roman diyebileceğimiz *Yalnız Efe* isimli eserler de sayılabilir.

Primo Türk Çocuğu hikâyesinin “*Nasıl Öldü?*” isimli ikinci bölümünde, babası, Selanik’i işgal eden Rumlar tarafından hapse atılan Primo, duygusal manada da olsa, Türklük düşüncesini yoğun bir şekilde yaşar.³⁵

Hürriyet Bayrakları isimli hikâyenin yukarıda da bahsettiğimiz Türk Subayı, yirminci asırda yaşamının zorluğunu ve gereğini bilen, şuurlu bir asker olarak anlatılmıştır. Bu şuurlu asker, “*Osmanlılık*” meselesine yaklaşımı ile anlatma zamanı için iyi bir örnektir.³⁶

Bahar ve Kelebekler hikâyesinin iki kadın kahramanından biri olan Büyük Nine, yaşama bağlılık ve hayatı zevk haline getirme ile bunları geleneksel kültür içerisinde yaşama gibi özellikleri, sadece torununa değil, bütün bir topluma örnek teşkil etmektedir.³⁷

Yalnız Efe hikâyesine ismini veren kahraman, adalet, hak, insaf gibi değerler adına mücadele eder. Söz konusu değerlerin çok yıprandığı bir dönemde, bunlar adına mücadele etmek, anlatma zamanı için son derece önemlidir. *Yalnız Efe*, bu değerler adına tek başına mücadele eden bir model kahramandır.³⁸

VI. Sonuç

“*Asrımız terakki asrı, mücadele ve rekabet asrıdır.*”³⁹ diyen Ömer Seyfettin’in, ilerlemeyi gerçekleştirecek olan mücadele ve rekabetin insan kaynaklı bir iş olduğunu bildiği, bu mücadeleyi gerçekleştirecek olan insanın peşine düştüğü anlaşılmaktadır. Böylece insanımız yeterli gücü ve inancı

³⁴ *Bir Çocuk: Aleko*, a.g.e., s.135-160. (Hikâyenin yayım tarihi:1917)

³⁵ Ömer Seyfettin, “*Primo Türk Çocuğu*”, *Bütün Eserleri 3*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1988, s.42-77. (*Primo Türk Çocuğu* hikâyesinin birinci bölümü Selanik’te *Genç Kalemler* dergisinde 1911’de; ikinci bölümü ise, İstanbul’da, 1914 yılında *Türk Sözü* dergisinde yayınlanmıştır. Daha geniş bilgi için bkz., a.g.e., s.42.)

³⁶ Hikâyenin tamamı için bkz., *Hürriyet Bayrakları*, a.g.e., s.101-113.

³⁷ Ömer Seyfettin, “*Bahar ve Kelebekler*”, *Bütün Eserleri 9*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s.63-77. (Hikâyenin yayım tarihi:1911)

³⁸ Ömer Seyfettin, “*Yalnız Efe*”, *Bütün Eserleri 7*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s.109-156. (Hikâyenin yayım tarihi:1919)

³⁹ Ömer Seyfettin, “*Yeni Lisan*”, *Dil Konusunda Yazılar*, *Bütün Eserleri 13*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1989, s.32. (Yazının yayım tarihi:1911)

kendisinde bulacak, böylece yirminci asırda yaşama şuuruna sahip olacaktır. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde model şahıs özelliği gösteren kahramanların her şeyden önce bir insanî tarafı vardır. Türk hayatını ve Türk tarihini bugünün insanına model göstermek için değerlendirme gereğini duyan yazar, geleceği, yaşadığı devrin şartlarından hareketle yeniden kurmaya çalışır. Böyle bir edebî yaratmanın sosyal fayda açısından ele alındığı açıktır. Sanatkâr, devrin insanına, Türk tarihi ve Türk hayatıyla ilişkilendirdiği örnekler getirmek suretiyle, bir özgüven aşılama gayreti içine girmiştir. Onun hikâyelerinde ortaya koymaya çalıştığı model şahıslarla ilgili özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Model oluşturma, medeniyet değiştiren her toplumda görülür. Yeni medeniyeti tanıtacak, temsil edecek modeller, devrin ihtiyaçlarına bağlı olarak sanat eserlerine yansımıştır.
- Model şahıslar tiplerin içinde aranmalıdır. Her model şahıs tiptir, ama her tip model şahıs değildir.
- Ömer Seyfettin'in model şahıs oluşturduğu hikâyelerin yazılış tarihleri, Osmanlı Devleti'nin son yıllarıdır. Bu tarih ile, model şahısların sahip oldukları temel değerler arasında paralellik görülmektedir. Yani model şahıslar, anlatma zamanı insanının zaafı ve toplumsal yapının ihtiyaçları üzerine oluşturulmuş kahramanlardır.
- Ömer Seyfettin, model şahıs oluşturduğu hikâyelerinin konusunu Türk tarihi ve Türk hayatıyla ilişkilendirmiştir. Sanatkârın samimi bir devlet taraftarı olması, onu Osmanlı tarihine ve Türk hayatına yöneltmiş ve bir bakıma geçmişi yeniden kurmasını sağlamıştır.
- Ömer Seyfettin'in model olarak seçtiği insanların samimi bir Müslüman ve şuurlu birer Türk oluşları, Türklüğün unutulmuş değerlerini yeniden canlandırma gayretinin sonucudur.
- Bu kıymet hükümlerinin, devrin insanının kültürel kimliğini koruyup, geliştirmesinde etkili olacağı düşünülmüştür. Çünkü model şahıslar millî veya evrensel değerleri temsil ederler ve savunurlar.

KAYNAKLAR

- Aktaş, Şerif. *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1991.
- Aytaç, Gürsel. "Wieland ve Kültürlü Kadın İdeali", *Edebiyat Yazıları I*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1989.
- Belge, Murat. *Edebiyat Üzerine Yazılar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1994.
- Boratav, Pertev Naili. *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ankara 1946.
- Çernişevski, N. G. *Nasıl Yapmalı*, (2 cilt), (Çeviri: Güneş Bozkaya), Yar Yayınları, İstanbul 2000.

- Engels, Friedrich. “Sanatta Gerçekçilik”, *Sanat ve Edebiyat*, (Çeviri: Murat Belge), De Yayınları, 1971.
- Engels, Friedrich. “Edebiyat Tarihi”, *Sanat ve Edebiyat*, (Çeviri: Murat Belge), De Yayınları, 1971.
- Kaplan, Mehmet. *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985.
- Levend, Agâh Sırrı. “Divan Edebiyatında Hikâyeler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, Ankara 1967.
- Marx, Karl. “Sanatın Kökü ve Gelişmesi”, *Sanat ve Edebiyat*, (Çeviri: Murat Belge), De Yayınları, 1971.
- Marx, Karl. “Sanatın Kökü ve Gelişmesi”, *Sanat ve Edebiyat*, (Çeviri: Murat Belge), De Yayınları, 1971.
- Mazıoğlu, Hasibe. “Divan Edebiyatında Hikâye”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992.
- Meriç, Cemil. *Jurnal I*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.
- Ömer Seyfettin, “Pembe İncili Kaftan”, *Bütün Eserleri 2*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.
- Ömer Seyfettin, “Primo Türk Çocuğu”, *Bütün Eserleri 3*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1988.
- Ömer Seyfettin, “Hürriyet Bayrakları”, *Bütün Eserleri 3*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.
- Ömer Seyfettin, “Yalnız Efe”, *Bütün Eserleri 7*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.
- Ömer Seyfettin, “Ruzname”, *Bütün Eserleri 8*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1989.
- Ömer Seyfettin, “Bahar ve Kelebekler”, *Bütün Eserleri 9*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.
- Ömer Seyfettin, “Kaç Yerinden”, *Bütün Eserleri 10*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.
- Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan”, *Dil Konusunda Yazılar, Bütün Eserleri 13*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1989.
- Ömer Seyfettin, “Millî Tecrübelerimizden Çıkarılmış Amelî Siyaset”, *Türklük Üzerine Yazılar, Bütün Eserleri 16*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.
- Ömer Seyfettin, “Türklük Mefkûresi”, *Türklük Üzerine Yazılar, Bütün Eserleri 16*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1989.
- Ömer Seyfettin, “Türklük Mefkûresi”, *Türklük Üzerine Yazılar, Bütün Eserleri 16*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.
- Ömer Seyfettin, “Millî Tecrübelerimizden Çıkarılmış Amelî Siyaset”, *Türklük Üzerine Yazılar, Bütün Eserleri 16*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Huzur*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- Yılmaz, Durali. *Roman Sanatı ve Toplum*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996.
- Wellek, René- Austin Warren, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, (Çeviren: Ahmet Edip Uysal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.